

*Мокляк О. І.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету**Пірошенко С. Ю.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології та зарубіжної літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії*

СИНКРЕТИЗМ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ДЕТЕКТИВУ ДЕНА БРАУНА У ПЛОЩИНІ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Анотація. В статті розглядається жанр детективного твору, який істотно змінився в епоху постмодернізму. Для нього характерне широке уявлення про проблеми, порушені в творчості Дена Брауна, який сприяв перетворенню класичних детективних романів в літературний феномен, що охоплює покоління, глобальність і актуальність.

Авторками визначено, що з приходом постмодернізму трансформація жанру стає звичайним явищем в сучасному літературному процесі. Твір набуває нових характеристик, виходячи за рамки всього лише одного жанру, що призводить до появи абсолютно нової самостійної літературної одиниці.

Дослідниці наголошують на тезі, що детективні романи стали одним із прикладів таких постмодерністських жанрових змін. І таким чином, історія формування жанрових змін в детективних романах в американській літературі наочно показує, що детектив – це живе літературне явище, яке постійно розвивається і видозмінюється, залишаючись в рамках стандартного шаблону структури і композиції. Результатом такого складного впливу на еволюцію жанру і закономірності зміни соціокультурної реальності є поява великої кількості різноманітних детективних історій в синкретичному поєднанні, в яких головне місце займає творчість Дена Брауна, як яскравий приклад трансформації жанру.

Окреслено, що романи Дена Брауна містять безліч постмодерністських наративів, що поєднують релігійні, історичні, філософські, культурні та науково-дослідні аспекти. Колажі, фрагментарність і жанровий синкретизм – синтез класичного і конспірологічного детективу з елементами історичної та інтелектуальної фантастики, напруженість і драматизм трилерів, повних алюзій і спогадів, поєднання подій минулого і реального часу – стали відмінними рисами цих романів.

Наголошується на тому, що детективні романи Дена Брауна включають трилери, шпигунські історії, історії секретних агентів, вигадані детективи, змови, історичні та інтелектуальні детективи, а також кілька романів для широкого кола читачів.

Ключові слова: синкретизм, детективні твори, жанрова трансформація, інтертекстуальність, американський постмодерністський роман, науковий дискурс.

Постановка проблеми. В добу постмодернізму структура детективного жанру зазнає певних модифікацій, створюючи нові жанрові форми. При цьому спостерігається не стирання

або зникнення детективної форми, а розвиток мімікрії, тобто здатності до різноманітних трансформацій, зрештою, що дозволяє зберігати основні характеристики жанрів.

Детектив як популярний і поширений жанр, є прикладом кризовості, занепаду, розхитування елітарного у постмодерністській площині. При цьому популярність названого жанру стає причиною виникнення відповідної реакції, що розщеплює та демонструє клішування роману за допомогою пародійного режиму, поліфонічного тексту та іронічності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що вивчення самих літературних категорій, таких як терміни «жанр» і «стиль» у співвідношенні композиції художніх текстів почалося ще раніше, багато видатних вітчизняних та зарубіжних літературознавців продовжують розглядати ці категорії з різних точок зору. Так, інтерпретація жанрової категорії заснована на роботах Б. Іванюка, Н. Копистянської, А. Ткаченко, Д. Наливайка та інших.

На визначення жанрової парадигми та реконструкції постмодерністського американського контексту вказують А. Балоба, О. Бесараб, Д. Бернштейн. Дослідженню жанру детективу як соціокультурного феномену, виявленню жанрових інваріантів присвячені наукові статі Н. Гури, О. Бойко.

Деякі розвідки спрямовані на визначення різних жанрових моделей романів Дена Брауна. На думку сучасних учених, особливий інтерес письменників-постмодерністів викликають поєднання інтелектуального жанру, конспірологічного трилера та детективу. Науковиці А. Горбунова, О. Мусієнко досліджують романи автора в контексті перекладацьких версій та вказують на конкретні шляхи подібного аналізу у мовно-стилістичному контексті.

Метою статті є аналіз жанрових особливостей детективних романів Дена Брауна, написаних в руслі постмодернізму, відображення змістовних і формальних домінант різних жанрових утворень детективів у сучасному зарубіжному і вітчизняному науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Феномен синкретизму в жанрі заснований на зміні канону певного жанру під впливом авторської позиції, яка в аспекті різних жанрів визначається специфікою жанрової категорії: це злиття різних жанрових форм, в результаті якого формується нова естетична реальність. Синкретична жанрова форма поступається тільки поняттю

жанру, яке є нормативним і розглядається в контексті наступних літературних родів: ліричного, драматичного і епічного.

Відмітимо, що на жанровому рівні саме жанрові кліше минулих епох, їх незвичайні поєднання, модифікації розчиняються один в одному – у своєрідній грі з читачем виникає «безжанровість» твору [1].

Наголосимо, що нині детектив в сучасну добу піддається дуже істотній трансформації, що виникає за допомогою зрощення, контамінації жанрових форм. Він починає поєднувати різні жанри: короткі оповідання, романи, історичну, любовну, філософську прозу, шпигунство, детективні романи. Таким чином, утворюється абсолютно новий варіант жанру детектив. Це досягається за рахунок використання таких постмодерністських конструктів як інтертекст, діалог, іронія, гра, змішання жанрів, типового і міфологічного, еклетики і фрагментарності.

Сучасна література звертається до жанрового підходу, який здатний забезпечити дослідника найбільш ефективним інструментарієм аналізу постмодерністського тексту. Тому романи Дена Брауна, які повною мірою представляють жанрову синкретичність, є об'єктом літературознавчого дослідження як у вітчизняній, так і у зарубіжній науці.

Критики відзначають, що в даний час з'являється безліч літературних творів, які розглядаються як масова культура. Актуальними є дослідження сучасної літературної художньої творчості. Особлива увага приділяється змінам літературних жанрів, що склалися, і появі нових (Н. Гура, Дж. Кавелті, Н. Купина).

І без сумніву для вивчення даного явища романи Дена Брауна становлять великий інтерес. Вони пов'язані з такими жанровими формами як трилери, шпигунські історії, оповідання про агентів, фантастичні детективні оповідання та детективи для інтелектуальних читачів.

Зважаючи на все, Ден Браун належить до першої групи авторів, його нові книги зустрічаються читачами з живим інтересом, спричиненим успіхом попередніх романів. Його найвідоміші роботи – «Ангели і демони» (2000), «Код Да Вінчі» (2003), «Інферно» (2013) і «Втрачений символ» (2017), які вміло показують культурну спадщину людства, історичні події і постаті, розкривають філософські та релігійні проблеми, тема історії та потаємних товариств є новаторськими.

О. Бессараб звертає увагу на релігійні елементи книг Дена Брауна, так і на індивідуальний стиль автора в перекладі тексту з англійської на українську [3, с. 149]. В той час як О. Мусієнко враховує жанрові особливості книг Дена Брауна, але більше фокусується на лексичних і стилістичних особливостях авторського стилю [5, с. 76].

У своїй праці про Дена Брауна Г. Гамільтон класифікує всі його книги як жанри трилера [6, с. 7]. Твір «Код да Вінчі», за точкою зору Д. Бернштейна, носить характер гостросюжетного і пригодницького роману [7, с. 22]. Д. Брандт замість цього характеризує його як детективний роман-гібрид [8, с. 9]. Дослідник Б. Ерман відносить роман до конспірологічного трилера [9, с. 22]. Щодо детективу «Ангели і демони», то науковець відзначає, що він написаний в жанрі наукової фантастики і також може бути віднесений до технотрилерів [9, с. 417].

Та все ж, розвиток напрямів дослідження жанрів у науковому полі пов'язане з активним розширенням поля жанрових досліджень та створення нових концептуальних та культурних підходів щодо романів Дена Брауна. Так, деякі вчені, на кшталт Т. Піндосової, відносять книгу Дена Брауна до жанру інтелек-

туального детектива. У такому типі детектива одна людина покладається тільки на свої інтелектуальні здібності, іноді проводячи розслідування з помічником, а потім ділячись своїми ідеями і висновками [3].

На нашу думку, можливість використання синкретичного жанру у письменників-постмодерністів є досить продуктивним засобом, що дозволяє активізувати читача в процесі інтерпретації – і тим самим максимально розширити потенційну аудиторію.

Чималою мірою цьому сприяє використання в творах Дена Брауна центрального принципу постмодерної естетики – принципу «подвійного кодування» [3]. Це передбачає адресацію одночасно декільком групам читачів, що дозволяє успішно здійснювати комунікацію новим типам – відкритим, сприйнятливим до нових ідей.

Детектив Брауна у контексті постмодерної культури займається репрезентацією таких понять, як «істина», «історія», «історичне минуле», «документ», «реальність» та «невидима реальність». Як і будь-який текст, що знаходиться в естетичному полі постмодерності, детектив створює ілюзію можливого виходу літератури за межі фікційного тексту, у простір фізичної реальності.

Ключовою темою його романів служить розкриття заплутаних злочинів, що визначає їх як детективні романи у вітчизняній науці. Дену Брауну важливо створити героя, персонаж має бути таким, що запам'ятовується. Роману автора властива та сама стандартизованість і стереотипність, як і іншим творам даного жанру. У ньому присутні персонажі: вбивця, детектив, помічник, свідок та жертва. Сюжет розгортається навколо «Таємниці», «Помилкові сліди» спрямовані на відгалуження від сюжету. Твори Дена Брауна відрізняються від детективних романів інших авторів жанру тим, що злочин та його розслідування розгортаються на тлі дуже гарних місць, зокрема події часто відбуваються в Барселоні серед об'єктів культурної спадщини Іспанії.

Наявність таємничості вважається однією з найголовніших характеристик детективу. Роберт Ленгдон – видатний професор релігійної символіки, якого часто запрошують як експерта на загадкові події. Професору довелося зіткнутися з ілюмінатами та масонами, розгадати таємну Мони Лізи та «Карти Ада» Сандро Ботічеллі. Романи про нього легко читаються, рясніють красивими історичними подробицями і жваво описують місця, де за волею долі виявляється професор Ленгдон – Італія, Франція, Англія, Шотландія.

Книги Дена Брауна занурюють читача у особливий світ захоплюючих погонів, найкрасивіших готичних соборів та впливових таємних товариств. Один із романів про Роберта Ленгдона навіть визнавався книгою року за версією Британської національної книжкової премії. Перші два романи – «Ангели та демони» та «Код да Вінчі» були екранізовані. У фільмі роль професора Ленгдона виконав Том Хенкс.

Роман Дена Брауна «Код да Вінчі» за лічені дні став світовим бестселером за версією журналів "New York Times", "Publishers Weekly" і був визнаний найкращим літературним твором десятиліття. Але найголовніше – книга змогла пробудити широкий інтерес читачів до легенди про Святий Грааль та місце Марії Магдалини. При цьому сам жанр роману прагне не тільки якоїсь високої точки економічного капіталу, але потенційно охоплює простір символічного капіталу. В основу названого детективу входить ідея руйнування реальної владної

культурної чи релігійної формації з метою довести існування другої реальності.

Головна таємниця, прихована у творах американського письменника Дена Брауна, творця світових бестселерів «Ангели та демони» та «Код да Вінчі», – це не загадка посмішки Джоконди або таємне місце, де прихований Священний Грааль, а секрет успіху самих творів. Ось вам одна з версій розгадки: книги Дена Брауна – вона є не що інше, як зразок нового жанру роману, роману майбутнього.

Ніколи ще у світі не виходило одночасно стільки літературних творів, як зараз, проте практично всі – і читачі, і критики, і самі письменники – переконані: роман у вигляді, як він сформувався раніше, «класичний» роман, перебуває зараз у кризі. Можливо, навіть на межі загибелі. В якості виходу з глухого кута пропонуються найрізноманітніші рішення: і освоєння нових тем і форм, що стали вже звичними, «тропікалізація» роману, інтелектуалізація, і, навпаки, «примітивізація» його змісту, і досить революційні, навіть духом епохи надання роману властивості інтерактивності (нелінійності) у стилі Мілорада Павича [3]. Як не дивно, елементи новаторства містяться й у творчості Дена Брауна – незважаючи на всю звичайність його письменницького таланту.

Четверта книга Дена Брауна «Інферно» із серії «Роберт Ленгдон», на наш погляд, є артдетектив і конспірологічний детектив. У сучасній масовій літературі виникла ціла низка однотипних творів, які стало прийнято називати терміном «артдетектив». Артдетектив розуміється як інтелектуальний, мистецтвознавчий роман розслідування. Відмінною рисою цих творів є гучне ім'я в світі мистецтва і детективна історія, закручена навколо їх творів. Такого роду роман набуває певного пізнавального значення і радує сучасних читачів розумінням культури минулого.

Що стосується конспірологічних детективів, то в основі творів цього жанру лежить теорія змови. Ключовим поняттям у цьому жанрі є якісь невидимі сили, які приховано керують людськими життями. Ці детективи, безумовно, асоціюються з історичними фактами і таємними знаками, символами і кодами. Популярним цей термін у вітчизняній стилістиці зробив відомий мистецтвознавець Тигран Амірян.

Маючи характеристики артдетектива, роман «Інферно» відрізняється частими випадками вживання термінологічної лексики, особливо мистецтвознавчої. Оскільки дії роману відбуваються в столиці Туреччини Стамбулі та в стародавніх італійських містах Флоренції та Венеції, які славляться своєю величними архітектурою, парками, скульптурою та іншими пам'ятниками мистецтва.

Літературознавиця (О. Черник) відзначає, що твори Брауна не просто комерційна література на потребу публіки, а новий жанр (назвемо його умовно роман-андрогін). Рисами якого є: простота і, одночасно, інтелектуальність (роман як сучасний міф), універсальність та сумісність з іншими жанрами культури а також інтерактивність [12, с. 147]. На думку вченої, андрогінні романи – це свого роду роман-трансформер, універсальний роман, багатоцільовий роман, роман-перевертень, в якому сконцентровано кілька подібних форм сучасної культури. Так, подібні романи виникли під впливом єдиного культурного простору, що склався в рамках сучасного постіндустріального суспільства. Там і культурний феномен може легко видозмінюватися і змінювати свою форму [12, с. 152].

Романи Дена Брауна також можна віднести до підвидів детективної прози, таких як художній детектив або культур-

ний детектив, свого роду роман-розслідування з історії мистецтва. Відмінною особливістю його роботи є детективна історія навколо видатних художників і їх шедеврів, а твір мистецтва може стати причиною злочину або стати ключем до спекуляцій. Наприклад, в «Коді Да Вінчі» Роберт Ленгдон намагається розгадати таємницю «Мони Лізи» –однієї з найвідоміших картин Леонардо Да Вінчі.

Автор використовує математичні, астрологічні терміни, а також термінологічні одиниці, що розкривають поняття в галузі живопису та мистецтва в цілому. Тому довіра читача та авторитет освіченого, інтелектуального письменника, твори якого здатні не тільки розважати, а й утворювати свою аудиторію. Інтерес до дослідження передачі ідіостилію Дена Брауна представляють як терміни, так і спосіб введення у твір.

Сюжети Дена Брауна розгортаються в двох тимчасових площинах, теперішньому та історичному минулому. Звідси можливе включення до тексту історичних документів, міфів чи загадок, що вказує на приналежність до історичних романів. Головний герой не є професійним детективом, але він підозрює чи знає про існування змови і, виконуючи функцію детектива, рятує світ від небезпеки, яку несе таємне суспільство змовників.

За словами О. Мусієнко «пластичність» роману дає сучасній літературі поштовх до пошуку і перегляду багатьох установлених жанрів. Зокрема, детективні романи, з їх грайливістю і схильністю до розгадування ребусів і загадок, стали дуже близькі духу нашого часу і трансформувалися в ньому [5, с. 76].

Відмінною рисою романів Дена Брауна є використання лексики, орієнтованої на ерудованість читача. До такої лексики відносяться постмодерністські прийоми – алюзії, цитати, скорочення, статистичні дані, назви організацій та антропоніми. Всі вони формують стиль автора, надаючи твору характеристики артдетектива та конспірологічного детективу. Цей твір містить велику кількість художніх і архітектурних термінів, безліч назв творів мистецтва, літератури і музики, а також імена видатних людей в світі мистецтва і літератури. Його романи також відрізняються величезною кількістю символів, знаків, загадок, словесних ігор, безліччю алюзій і цитат, рідкісних слів і існуванням реальності, а сенс, який описує автор, задовольняє потребу читача дізнатися щось нове. Автор завжди утримує увагу читача частими змінами настрою, стану і атмосфери, викликаючи бажання прочитати роман відразу. Це одна з головних відмінних рис сучасної популярної літератури.

Висновки. Одним із продуктивних напрямів дослідження жанрової специфіки на сучасному етапі виступає постмодерністська література. Синкретичний жанр набуває популярності саме на культурній арені постмодернізму, оскільки сама постмодерність, що легітимізує механізм копій і продовжень, закріплює особливу функцію жанру. Романи американського письменника Дена Брауна є предметом теорії постмодерністської множинності, тому і в композиційному плані виникають численні варіанти, інваріанти, пародії, продовження – серії повторень.

Підводячи підсумок, можна сказати, що, використовуючи жанр детективної літератури, який значно змінився в епоху постмодерну, Ден Браун зміг створити нові образи і нові типи героїв-детективів, нові види злочинів і методи їх розслідування, а також змінити атмосферу вигаданого світу, де відбуваються події. Тому вважаємо, що в творах письменника є всі підстави говорити про синкретизм різних жанрів.

Література:

1. Пітер Б. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / пер. з англ. О. Погинайко і наук. ред. Р. Семків. Київ: Смолоскип, 2008. 360 с.
2. Гура Н.П., Бойко О. К. Жанрова своєрідність циклу романів про професора Ленгдона Дена Брауна. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Філологія»*. 2014. Вип. 10. С. 21-27. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=L INK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vmd_u_2014_10_5 (дата звернення: 28.10.2024).
3. Бесараб О.В. Роман Дена Брауна «Код да Вінчі» і «масова культура» (форми рецепції). *Питання літературознавства: науковий збірник*. Чернівці, 2008. Вип. 76. С. 146–155.
4. Гринда Ю.І., Галай Т.М. Особливості організації тексту та дискурсу Дена Брауна у романі "Ангели та демони". *Гуманітарний вісник*. Черкаси Видавництво ЧДТУ, 2009. Серія: Іноземна філологія. Вип. 13. С. 23–26.
5. Мусієнко О. Відтворення авторського стилю Дена Брауна в англо-українському перекладі (на матеріалі твору «Втрачений символ»). *Мовні і концептуальні картини світу наукове видання: [збірники]*. Київ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2012. Вип. 42. Ч. 1. С. 73–78.
6. Hamilton G. *Encyclopedia of American Popular Fiction* / edit. by G. Hamilton, B. Jones. New York, 2009. 405 p.
7. Burstein D. *Secrets of The Code*. New York: CDS Books, 2004. 373 p.
8. *The Da Vinci Code in the Academy* / edit. by Bradley Browers. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2007. 99 p.
9. Ehrman B. D. *Truth and Fiction in The Da Vinci Code*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 207 p.
10. Браун Д. Янголи та демони: пер. з англ. А. Кам'янець. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. 541 с.
11. Браун Д. Код да Вінчі: пер. з англ. А. Кам'янець. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 478 с.
12. Черник О.О. Романи Дена Брауна: жанр та концептосфера. *Вісник КНЛУ. Серія «Філологія»*. 2016. Том 19. № 1. С. 146–153.

Mokliak O., Piroshenko S. Syncretism of Dan Brown's Postmodern Detective in the Plane of Scientific Discourse

Summary. The article examines the genre of the detective novel, which was significantly transformed in the era of postmodernism. The wide range of ideas, the global nature

and the relevance of the issues broached in the works of Dan Brown, which contributed to the transformation of the classic detective story into a cross-genre literary phenomenon, have been characterized.

The authors determine that with the advent of postmodernism, genre transformation becomes a common phenomenon in the modern literary process. The works acquire new properties and characteristics, go beyond the scope of only one genre, which leads to the emergence of a completely new and quite independent literary unit.

The researchers emphasize the thesis that detective prose is one of the examples of such postmodern genre changes. Thus, the history of the formation of genre modifications of the detective novel in American literature clearly demonstrates that the detective story is a living literary phenomenon that constantly develops and changes, remaining within the framework of canonical patterns of structure and composition. The result of such a complex influence of the laws of genre evolution and changes in sociocultural realities is the emergence of a large number of diverse detectives in a syncretic combination. Among them, the leading place is occupied by the creative work of Dan Brown, which is a vivid example of modern detective transformations.

It is outlined that Dan Brown's novels are characterized by the postmodern versatility of the narrative, which combines religious, historical, philosophical-cultural, and scientific-research planes. Collage, fragmentation and genre syncretism – synthesis of classical and conspiracy detective discourses with elements of historical and intellectual novels, tension and drama of thriller, full of allusions and reminiscences of the combination of past events with events in real time – became characteristic features of these novels.

It is emphasized that Dan Brown's detective novels cover several genre forms, such as thrillers, spy stories, stories about secret agents, art detectives, conspiracy, historical and intellectual detective novels for a wide range of readers. It is determined that Dan Brown was able to create a model of a new detective, which is characterized by game modality, intertextuality and interactivity.

Key words: syncretism, detective works, genre transformation, intertextuality, American postmodern novel, scientific discourse.